

לבעינה של הערה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תמו

ז' בטבת תשפ"ב
פרשת "שמות"

וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ

על כבודו ומוראו של בית המדרש

לא ייכנס להר הבית "במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו". כניסה להר הבית עם כיס למעות (תיק פאוץ') מהווה פגיעה בכבוד מקום המקדש וכך גם בנוגע להלכות רבות אחרות שנאמרו בעניין זה. פגיעה מעין זו הינה דבר חמור. הרב זצ"ל כתב ביחס לביקורו של הברון רוטשילד בהר הבית שפגיעה בקדושת מקום בית ה' מעיבה על כל מפעלו הכביר בבניין הארץ.⁵

"וַיֹּאזֶז לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מַעֲט"

מהלכות מורא המקדש למדו הראשונים והפוסקים את חובת כבוד ומורא מקדשי המעט, הלוא הם בתי הכנסיות ובתי המדרשות. אמנם הם אינם קדושים באותה חומרה, אך גם אלו הם מקומות של השראת שכינה כדוגמת בית המקדש⁶ ואף אלו הם מקומות

"וְלִבְקֹר בְּהִיכָלוֹ"

זכינו שאנו, בני 'ישיבת הכותל', נמצאים במקום החשוב ביותר בעולם, סמוך למקום הקדוש ביותר לעם ישראל. ככל שיותר מתקרבים לירושלים, ככל שיותר מתקרבים אל הר בית ה', קדושת המקום עולה.¹

כבני אדם אנו בהכרח חיים בתוך מסגרת של זמן ומקום. בתוך מסגרות אלו ישנם זמנים קדושים יותר וישנם מקומות קדושים יותר, ומעל כולם ניצבת קדושתו של מקום בית המקדש, שלהלכה קדושתו לא פסקה מעולם.² קדושת זו מחייבת גם ב"עשה טוב" של כבוד למקום זה וגם ב"סור מרע"

המתבטא ב"מורא מקדש", כפי שביחס להורים אנו מחוייבים הן במצוות כיבוד אב ואם והן במצוות מורא אב ואם.³ בהתאם לכך מורה המשנה במסכת ברכות⁴ שאדם

בית המדרש
הוא מקום השראת שכינה,
ועל כן יש לנהוג בו
ברוח הפסוק:
"וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ"

⁴ פרק ט, משנה ה

⁵ אגרות הראיה, חלק ב, אגרת תרעז: "פגימה אחת בקדושת מקום בית חיינו, עולה לנו על כל מליונים של ישובים מעשיים, ואע"פ שלא הפסיד בכ"ז את ערכו הגדול בתור מיסד הישוב".

⁶ עיין פלא יועץ, ערך בית כנסת: "החי יתן אל לבו לעמוד שם באימה ביראה ברתת ובזיע ושלא לשוח שם שיחת חולין ח"ו מאימת השכינה השורה שם... כעומד בהיכל המלך, ועין רואה איך עומדים בפני שרי הארץ ושופטיה בכבוד גדול".

¹ עיין כלים, פרק א, משניות ו-ט

² עיין רמב"ם, הלכות בית הבחירה, פרק ו, הלכה ז: "ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה".

³ עיין קידושין, דף לא, עמוד ב: "ת"ר: איזהו מורא ואיזהו כיבוד? מורא - לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו; כיבוד - מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא".

מאמץ רב על מנת להפנים שהתלמיד חכם נושא את התורה ויש להתייחס לדבריו באופן שונה. כשאנו קמים לכבוד מו"ר הרב נבנצל שליט"א, כפי שתיקננו בישיבה, הוא אינו שם לב לכך ובודאי היה מעדיף שלא יקומו לכבודו, אולם הדבר נצרך בשבילנו. מה גם, שכבוד התורה, היינו כבוד השכינה השורה בתלמיד חכם, הוא כבוד ה'¹⁴.

בדומה לכך, מבואר בפוסקים¹⁵ שעל הבן לקום מפני אביו. וכי לאיזה אב איכפת אם בנו עומד לפניו? אמנם, כבוד זה נצרך לטובת הילד. אדם הקם בפני אביו מעניק לו מעמד מיוחד, ואם לא - הרי שהוא מתייחס לאביו כאל שווה לו. צאו וראו כיצד נראים היום יחסי הורים וילדים. גם כבוד זה הוא מצד כבוד השכינה. הגמרא בקידושין¹⁶ מספרת שכאשר רב יוסף היה שומע שאימו מתקרבת, בשומעו את פסיעותיה ההולכות וקריבות, היה אומר: **"איקום מקמי שכינה דאתיא"** - כשאמי באה גם השכינה מגיעה. גם אם אימו היא אישה פשוטה, מלמדנו רב יוסף שכיבודה הוא כבוד השכינה.

גם ביחס לאשתו של אדם אמרו חז"ל¹⁷: **"אוהבה כגופו ומכבדה יותר מגופו"**. מדוע יש לאדם לכבד את אשתו יותר מגופו? משום שכבוד זה בונה בנפשו יחס של חשיבות לאשתו. הגאון הגדול הרב שלמה זלמן אוירבך זצ"ל, רבו של מו"ר הרב אביגדר נבנצל שיבדל לחיים ארוכים, היה מסדר את הקפוטה שעליו בטרם נכנס לביתו: **"אני הולך לפגוש את השכינה, אני הולך לפגוש את אשתי!"**

ייתכן שמבט זה הוא גבוה מדי עבור חלקנו ואולי זוהי דרגה עליונה מדי, אולם ודאי שכאשר נכנסים לבית המדרש נכנסים למקום השכינה. לנו כלומדי בית המדרש, הוא אמנם נחשב כבית¹⁸ ועובדה זו אכן

שהינם מעל למסגרת המקום הרגילה. לפיכך כתוב ב'שלחן ערוך'⁷: **"בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש"**, למשל. מסביר זאת ה'משנה ברורה'⁸ **"כי הם נקראים 'מקדש מעט', כמו דכתיב: 'וְאֵהֱי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מִעֵט', ובמקדש כתיב⁹: 'וְאֵת מִקְדָּשִׁי תִירָאוּ'".** בהלכה אף מבואר שקדושת בית המדרש היא למעלה מקדושת בית הכנסת¹¹.

"וּמִקְדָּשֵׁי רַגְלֵי אֲכַבֵּד"

יש להבין את מהות העניין. בעולם שבו לא רגילים לכבד כראוי הבירור מתחדד שבעתיים. וכי האב זקוק לכבוד מילדיו? וכי תלמיד חכם זקוק שיכבדו אותו? וכי משנה לקב"ה אם לא ננהג בצורה מתאימה בבית הכנסת או בכותל המערבי?

אכן, הכבוד הוא מצידנו ולטובתנו. פעולת הכבוד יוצרת בנפש המכבד הערכה והכלה כלפי הערך שאותו הוא מכבד. בנוסף, יש בענייני הכבוד שציוותה אותנו התורה משום כבוד השכינה. על כן הכבוד הוא ערך בסיסי ויסודי.

הרב זצ"ל עוסק ב'עין איה' בביאור עניינו של כבוד תלמידי חכמים, ובתוך דבריו הוא כותב¹²: **"כי אין יסוד הכבוד כי אם מצד תקנת הכלל כולו בההשפעה של אנשי המעלה והחכמים, כדי שיהיו דבריהם נשמעים לעבודת ד' וכל דרך טובה"**. מגמתו של כבוד תלמידי חכמים, משרתי ה', היא שדבריהם יהיו נשמעים לעבודת ה'¹³. כאשר אדם מכבד תלמיד חכם הוא מכבד בכך את התורה, וממילא הוא גם מסוגל לקבל מהתלמיד חכם. אולם, כאשר הוא מתייחס לתלמיד חכם כפי שהוא מתייחס לחברו, וגם התלמיד חכם מעניק לו תחושה מעין זו, נדרש ממנו

⁷ אורח חיים, סימן קנא, סעיף א

⁸ סעיף קטן א

⁹ יחזקאל, פרק יא, פסוק טז. עיין מגילה, דף כט, עמוד א.

¹⁰ על פי ויקרא, פרק יט, פסוק ל

¹¹ עיין שלחן ערוך, אורח חיים, סימן קנא, סעיף א: "מותר לעשות מבהכ"נ בית המדרש, אבל לא מבהמ"ד בהכ"נ" - "הוא מקום המיוחד לתורה וקדושתו גדולה יותר... שמעלין בקודש ואין מורידין" (משנה ברורה).

¹² ברכות, חלק ב, פרק ז, אות יב

¹³ עיין עוד שער תשובה, מאמר ג, אות קמז: "יש בכבוד החכמים והישרים תועלות גדולות... כי בהתהדר החכמים ובתתם עליונים דבריהם נשמעים, וילוו עליהם העם כולו וידמו למועצותם. והשנית - בראות בני אדם את כל כבודם ילמדו לקח לנחול כבוד ותרבה הדעת... והשלישית - רבים מישני לבבות יעורו משנתם בראותם הדר כבוד התורה, וכיריו מעלתה ויבוא חשקה בלבבם, ויהיה עסקם בה לשם יתעלה ולעובדו בלבב שלם."

¹⁴ עיין שער תשובה, שם, אות קנח: "כי עיקר מה שקדשנו השם יתברך בתורתו ובמצותיו והבדילנו להיות לו לעם - כדי לקדשו וליראה ממנו, ראוי שיהיו מקדישיו קדושים, בשגם הכלים שעובדים בהם לפני השם יתברך צריכים להיות קודש".

¹⁵ שלחן ערוך, יורה דעה, סימן רמ, סעיף ז

¹⁶ דף לא, עמוד ב

¹⁷ יבמות, דף סב, עמוד ב; רמב"ם אישות, פרק טו, הלכה יט

¹⁸ עיין מגילה, דף כח, עמוד ב: "דאמר רבי יהושע בן לוי: מאי בי רבנן? ביתא דרבנן" - "למה קורין בתי מדרשות 'בי רבנן'? לפי שביתם הוא לכל דבר" (רש"י).

אנחנו רוצים, חייבים, מצווים וצריכים להבין ולהפנים זאת, להשתנות ולתקן בקרבנו פנימה את המודעות לכבוד בית המדרש, בגדר "וּמִקְדָּשִׁי תִירָאוּ".

נעסוק במספר דוגמאות הקרובות לחיינו. כשייבנה בית המקדש במהרה בימינו, האם יהיה מתאים שאדם ילך שם עם טלפון סלולרי וישוחח עם אשתו, אפילו כאשר מדובר על עניין נחוץ ביותר? הלוא זוהי תהא פגיעה נוראה במורא המקדש! כך גם בנוגע לבית מדרשו, זהו מקום שכינה וממילא לא ייתכן לשוחח בו בטלפון סלולרי. אמנם אנחנו רגילים לכך וקשה לנו להיפרד מהמכשיר הסלולרי שלנו, שהפך להיות הלב והמצפן שלנו, אך הדין נותן שאין לדבר כלל במכשיר הסלולרי בבית המדרש. זוהי תקנת בית המדרש שלנו וזוהי אף הלכה ברורה. ישנו איסור הלכתי ברור לשוחח בפלאפון בבית המדרש או בבית הכנסת. כאשר המכשיר משמש לצורכי לימוד - כגון לצורך לימוד בחברותא - כמובן שהדין שונה לגמרי. אולם, כאשר המכשיר אינו משמש לצורכי לימוד ראוי ונכון שלא להכניס אותו לבית המדרש.

אין לי שום ספק שאילו הייתה קיימת סנהדרין בימינו היו גוזרים שלא להיכנס להר הבית עם פלאפון, כשם שחז"ל הורו שלא להיכנס אליו באפונדתו. סביר להניח שהם היו גוזרים גם שלא להיכנס לבית הכנסת, קל וחומר שלא להסיח את דעתו מכבוד השכינה השוכנת בחלל הזה ולראות מה קורה בחדשות או חלילה לשחק במשחק או לראות משהו שלא שייך בכלל. הלוא העושה זאת סותר בכך את מציאות השראת השכינה!

כולנו עלולים להיכשל בזה, כולנו! אולם בל נשכח שהיסח הדעת לרגע קט עלול ליטול חיי אדם. רגע אחד שבו נשכח ילד באוטו עלול לעלות בחייו אם הוא יחנק, חלילה. כך גם היסח דעת בשעת נהיגה. בדומה לכך, היסח דעת במקום השכינה מהווה פגיעה במורא מקדש.

כבוד בית המדרש כולל גם לבוש מתאים. כפי שחז"ל אוסרים להיכנס בפונדתו להר הבית, כך גם אין להיכנס לבית המדרש או לבית הכנסת עם כפכפים, נעלי אצבע או גופייה וכיוצא בזה. העובדה שישנם אנשים הלבושים כך לא הופכת זאת ללבוש מכובד, ועל כן זוהי פגיעה בכבוד בית המדרש. איננו מעירים על כך משום שזו אינה הדרך החינוכית הראויה כיום, אך זו ההזדמנות לעמוד

מאפשרת הקלות מסויימות בהלכה¹⁹, אך דווקא בכך נעוצה הסכנה הגדולה של ההרגל.

ההרגל הוא הסכנה הגדולה האורבת לאדם. הוא גורם לזלזול, אפילו בחיי נפש כאשר מדובר בסוגיות ביטחוניות. עיקרון זה נכון בתחומים רבים. אדם הרגיל להוריו עשוי שלא לכבד אותם מספיק; אדם הרגיל לרבו עלול לשכוח את מהות הפער שביניהם²⁰. היחס הראוי כלפיהם עלול להישחק עד שהוא כבר לא יכבד אותם, לא יקום בפניהם ולא ינהג כלפיהם באופן הראוי.

דווקא כלפי האנשים הקרובים צריך להיזהר בכך יותר, כי הפגיעה עלולה להיות יותר גדולה. לא בכדי חז"ל מזהירים אותנו²¹: **"לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו"**. כאשר הפוגע הוא אדם הקרוב אלי פגיעתו תהיה כואבת יותר. אם, למשל, ניגש מישהו אל אדם שאינו מכיר ומטיח בו שהוא טיפש, השני לא יתרגש מכך. הוא יחשוב לעצמו: **"מי הוא בכלל שיגיד לי כך?"** אבל אם חברו בישיבה או בחדר או אשתו יגידו לו כך זה כבר יהיה ניסיון גדול עבורו, משום שהם יותר קרובים אליו. גם אנו מצויים שעות מרובות במשך היום בבית המדרש, ודווקא משום כך עלינו להיזהר בכבודו ולהישמר ממלכודת ההרגל²².

"כִּי מִכְבְּדִי אֶכְבֵּד"

לכן אני מרגיש, בעצה אחת יחד עם רבני הישיבה הרמי"ם שליט"א, שמוטלת עליי חובה קדושה לעסוק בנושא הזה של כבוד בית מדרשו מבחינה רוחנית ומעשית.

¹⁹ שלחן ערוך, אורח חיים, שם: "ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם מדוחק" - "וה"ה לישן דשרי. אבל לעשות קפנדריא או ליכנס בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים וכל הני דלקמן, וכ"ש שחוק והיתול ושיחה בטלה - אסורים. דאטו ת"ח אינו מוזהר על מורא המקדש?" (משנה ברורה, סעיף קטן ו).

²⁰ עיין ברכות, דף ח, עמוד א: "ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: לעולם ידור אדם במקום רבו... והתניא: אל ידור! - לא קשיא: הא דכייף ליה, הא דלא כייף ליה".

עין איה, שם: "מועיל מאד כשיש לו רב סמוך לו לשאול לו כל ספק וללכת ע"פ דרכו בכל עניין. אבל לזה מועיל מאד שירגיש בלבבו הכבוד וההדר היואת להרגיש על איש המעלה, וזו היא בכלל חובת כבוד התורה וכבוד ת"ח. **אמנם להרגשת הכבוד טוב מאד העדר התדירות**..."

²¹ בבא מציעא, דף נט, עמוד א

²² עיין מורה הנבוכים, מאמר ג, פרק מז: "שהכונה כולה היתה במקדש להתחדש בו התפעלות לבא אליו ושיירא ויפחד, כאמרו את מקדשי תיראו, וכל דבר נכבד כשיתמיד האדם לראותו יחסר מה שבנפש ממנו וימעט מה שהיה מגיע בגללו מן ההתפעלות, כבר העירו החכמים ז"ל על זה העניין ואמרו שאין טוב להכנס למקדש בכל עת שירצה, וסמכו זה לאמרו: **'הוקר רגלך מביית רעך'**".

במובן של מידה טובה המרובה ממידת פורענות²⁴ ולעסוק בתיקון.

לכן ברצוננו להתחיל לעשות תשובה. אנו שואפים שבעזרת ה' החל מהיום והלאה בית מדרשנו יראה באופן הראוי לבית מדרש. הלוא כשבאים אלינו אורחים אנו מסדרים את הסלון. אלא שכאן האורח לא מופיע לפתע, משום שכאשר מצויים יותר מעשרה מתפללים ועוסקים בתורה הקב"ה מקדים ומגיע, כפי שהגמרא בברכות מלמדת אותנו²⁵: **"עשרה - קדמה שכינה ואתיא"**. עוד לפני שאנו מגיעים בבוקר הוא כבר נמצא פה.

לפיכך, היום לאחר תפילת מנחה נסדר את בית המדרש בהשתתפות כולם. כולנו בעזרת ה' נתאמץ בכך. אני מבקש שלא יהיו "צדיקים" שישבו ללמוד בשעה זו. זו תהיה עבירה בידם. על מקרים כגון אלו נאמר²⁶: **"אַל תְּהִי צִדִּיק הַרְבֵּה"**, והגמרא בתענית²⁷ כותבת דברים חמורים על הפורש מן הציבור. ודאי שאין זה הזמן ללכת ללמוד בחדר או בספרייה, חלילה. עת ללמוד ועת לעשות. זוהי אינה מצווה הבאה בעבירה, אלא אדרבה ביטולה של תורה זהו קיומה. לכן כולנו ביחד, באהבה ובאחוה, נסדר את מקומנו בבית המדרש ואת בית המדרש כולו.

ישנם דברים שנמצאים בארונות מזה שנים ושייכים לתלמידים שכבר שנים אינם בישיבה. לפקוח את העיניים, להסתכל, לראות ולשקול. נהפוך את המקום הזה למסודר, ובעזרת ה' נמשיך בזאת יום יום, נכניס את חשיבות העניין למודעות שלנו ואיש לרעהו יאמר חזק.

להיזהר במורא מקדש זהו דבר גדול. ביטולה של תורה זהו קיומה של תורה והוא כבודה של תורה, הגדול מלימוד תורה²⁸.

ישר כח לכולנו, ישר כח גדול לחבורת התלמידים שהתנדבה לקחת אחריות על כך מכאן ולהבא, ובראשם הגבאי אחראי בית המדרש יהודה כהן. אולם, אנו לא נסמוך עליהם ונרתם לכך בעצמנו. כך נרבה כבוד שכינה וכבוד שמיים והקב"ה ישמח בנו ונשמח בו.

על המגרעת שבדבר. לא כולם שמים לב לכך, אך האם מישבו יתלבש בצורה זו לחתונה או לפגישה עם אישיות חשובה? הלוא בתפילה או בלימוד אנו נפגשים עם ריבונו של עולם, השוכן כאן בבית המדרש! עלינו לחשוב על זאת ולשים לב לכך. זו דרך אקראי, כך לא לומדים תורה ולא מתפללים.

נפסע עוד צעד. לפי ההלכה, לאלה הלומדים בבית הכנסת ובבית המדרש יש יותר היתרים לאכול בהם. אולם, כחלק מתקנות הישיבה נקבע שאין לאכול בבית המדרש, משום שלא תמיד יודעים להציב את הגבול הראוי. לצערנו, ישנה מציאות שכאשר נכשלים בכך מוסיפים חטא על פשע ועבירה גוררת עבירה, חלילה, ומותירים את שאריות המזון או השתייה לדורות עולם. ברוך ה', שלא מצויות פה סיגריות כמו במקומות אחרים... זהו ביזיון! זו פגיעה בכבוד בית המדרש שגורמת לזלזול בלימוד התורה. כמובן שאיש אינו נוהג כך מתוך זדון או רוע, אך כולנו באנו לעולם כדי להשתפר ולתקן. לא ייתכן לאכול בבית המדרש ולהשאיר שאריות או לשתות ולהותיר בקבוק מקומט.

תופעות אלו אינן מקובלות. בית כנסת ובית מדרש אינם מחסן - לא מחסן ספרים, לא מחסן שתייה ולא מחסן של אוכל. בית המדרש הוא מקום השראת שכינה, ועל כן יש לנהוג בו ברוח הפסוק: **"וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ"**²³. לעומת זאת, זלזול בכבוד בית המדרש מביא לפגיעה ולזלזול בלימוד התורה, חלילה. לצערנו, אלו דברים נפוצים העלולים להגיע גם לבית מדרשנו.

"תִּנְנוּ לָהּ אֱלֹקֵיכֶם כְּבוֹד"

בשנות ת"ח ות"ט, במאה ה-17 למניינם, התרחשו פרעות קשות ביהודי אוקראינה, על ידי הצורר שכונה בפי היהודים "קמיל הרשע". בפרעות אלו נרצחו עשרות אלפי יהודים בייסורים נוראיים. היו שכינו אותן "חורבן שלישי". חכמי אותו דור קבעו על כך את תענית כ' בסיוון. גם בעל ה'תוספות יום טוב' חיבר קינה על כך, ומקובל בשמו שהפרעות אירעו כעונש על פגיעה במורא בתי הכנסיות ולכן תיקן תפילת "מי שבירך" לנזהר מלהפסיק בדיבור בשעת התפילה. אנו רוצים ללמוד מכך

²⁴ עיין סנהדרין, דף ק, עמוד ב

²⁵ דף ו, עמוד א

²⁶ קהלת, פרק ז, פסוק טו

²⁷ דף יא, עמוד א

²⁸ עיין מגילה, דף ג, עמוד ב

²³ עיין ספר החינוך, מצווה צה, בנוגע לבית המקדש: "וה' חפץ בטובתן של בריות כמו שאמרנו, ועל כן ציונו לקבוע מקום שיהיה טהור ונקי בתכלית הנקיות, לטהר שם מחשבות בני איש ולתקן לבבם אליו בו".